

БАНКІВСЬКА ТАЄМНИЦЯ: ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПОНЯТТЯ

BANKING SECRECY: LEGAL PROBLEMS OF THE CONCEPT

Козинець І.Г.,

*старший викладач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу
Чернігівського національного технологічного університету*

Макогін Н.О.,

*здобувачка вищої освіти юридичного факультету
Чернігівського національного технологічного університету*

У статті аналізуються правові проблеми банківської таємниці. Актуальність теми дослідження зумовлена тим, що банківська таємниця є одним із найбільш важливих елементів банківської системи будь-якої держави, саме тим інструментом, який забезпечує формування у громадян довіри до банківських послуг.

У статті ставиться за мету дослідити загальні характеристики й основні елементи поняття «банківська таємниця»: окреслено коло інформації, що входить до поняття «банківська таємниця», її зміст, правовий режим, визначено її основні правові проблеми, які викликані колізіями як уже існуючих нормативно-правових актів, так і нововведених.

Автори зазначають, що банківська таємниця як юридична категорія регулюється положеннями цивільного, фінансового й інформаційного права України, і результатом такої, деякою мірою неузгодженої діяльності законодавця є суперечності та розбіжності серед положень законодавчих актів, приклади яких наведено у статті.

Визначено, що різними є дефініції поняття, що унеможливає конкретне визначення кола відносин, які підпадають під предмет регулювання банківської таємниці. Встановлено, що її режимом має бути охоплена інформація про клієнтів, які припинили свої відносини з банком, про клієнтів інших банків, з яким клієнти даного банку мають комерційні або інші відносини, та інформація про осіб, які хотіли стати клієнтами даного банку, а також лише офіційно отримані відомості. Окрім того, ставиться під загрозу факт розголошення банківської таємниці внаслідок спірних питань щодо можливості безперешкодного доступу державних органів влади до персональних даних та інформації, обов'язку суб'єктів первинного фінансового моніторингу надавати дані, додаткову інформацію щодо фінансових операцій за вимогою Держфінмоніторингу.

У результаті дослідження автори доходять висновку про наявність значної кількості юридичних помилок та відсутність узгодженості положень вітчизняних законодавчих актів щодо банківської таємниці, що зумовлює необхідність їх коригування з метою усунення розбіжностей та пристосування до вимог часу, з використанням світового досвіду.

Ключові слова: банк, банківська таємниця, нормативно-правове забезпечення, правовий режим інформації, що становить банківську таємницю, розкриття банківської таємниці.

The article analyzes the legal problems of banking secrecy. The relevance of the theme of the research is due to the fact that banking secrecy is one of the most important elements of the banking system of any state, the very tool that ensures the formation of citizens confidence for banking services.

The purpose of the article is to investigate the general characteristics and basic elements of the concept of "banking secrecy": it outlines the volume of information included in the concept of "banking secrecy", its content, legal regime, defines its main legal problems caused by collisions of both existing regulatory acts and innovations.

The authors note that banking secrecy as a legal category is regulated by the provisions of civil, financial and information law of Ukraine and as a result of, to some extent, the inconsistent activity of the legislator there are some contradictions and discordances between the provisions of the legislative acts, examples of which are given in the article.

It is found that the definitions of the concept are different that makes it impossible to determine in a specific way the range of relations that are subject to regulation of bank secrecy. It is established that its regime should cover information about clients who have terminated their relations with a bank, clients of other banks with which clients of a given bank have commercial or other relations and information about persons who would like to become clients of a given bank, as well as the information which is received only officially. In addition, the fact of disclosure of banking secrecy is jeopardized as a result of disputed issues regarding the possibility of unhindered access of the state authorities to personal data and information, the obligation of the entities of primary financial monitoring to provide data, additional information on financial transactions at the request of the State Financial Monitoring.

As a result of the research, the authors conclude that there is a large number of legal errors and lack of consistency of the provisions of domestic banking secrecy legislation, which entails the necessity of correcting them in order to eliminate the discordances and adapt to the demands of the time using the world experience.

Key words: bank, banking secrecy, regulatory legal provision, legal regime of banking secrecy information, disclosure of banking secrecy.

Постановка проблеми. Для будь-якої сучасної держави банківська система є базисом розвитку економіки, саме завдяки їй можливий вільний рух коштів між суб'єктами, здійснюється кредитування тощо. Для забезпечення стабільного функціонування такого апарату необхідно умовою є створення на державному рівні відповідних можливостей та гарантій, до яких належить правовий інститут банківської таємниці. Він є важливим атрибутом правової системи держави, від якого залежить рівень довіри користувачів банківських послуг до банківських структур.

Зміст банківської таємниці визначається соціально-економічною та правовою системами країни, нормативною базою. Від того, наскільки однозначним, конкретним є законодавче формулювання відповідного явища, залежить ефективність його реалізації. Унаслідок недоскона-

лості вищевказаних моментів в Україні часто виникають проблеми правового регулювання банківської таємниці у зв'язку з неоднозначним трактуванням окремих нормативних положень і виникненням колізій у правозастосовній практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою дослідження стали праці А. Сироти, А. Путренка, В. Тімашова й О. Севастьяненко, Ю. Ващенко, Д. Гетьманцева й інших, а також чинна законодавча база у сфері регулювання банківської таємниці. Однак вивчення джерел засвідчує, що на даний час проблеми правового регулювання банківської таємниці залишаються.

Мета статті – дослідити загальні характеристики й основні елементи поняття «банківська таємниця» – інформацію, зміст, правовий режим, визначити її основні

правові проблеми, які викликані колізіями як вже існуючих нормативно-правових актів, так і нововведених.

Виклад основного матеріалу. Загалом поняття «таємниця» являє собою сферу об'єктивної реальності, ідеться про відомості, що не підлягають розголошенню. Вона може мати як особисте, так і державне, комерційне й інше значення. І якщо в першому випадку її охорона забезпечується суто моральними принципами, то в решті випадків застосуванню підлягають правові норми, тобто закон.

Банківська таємниця є одним із тих видів таємниць, що охороняються законом. Історія цього поняття бере свій початок ще з кінця XVI ст., саме на цей період припадає перша згадка про нього, яка пов'язується з банком св. Амброзіуса в Мілані. У сучасному ж розумінні банківська таємниця з'явилася у Швейцарії, коли першими клієнтами швейцарських банків були французькі королі, які високо цінували мовчазність своїх кредиторів [1, с. 60].

Що стосується дефініції терміна «банківська таємниця» в українському законодавстві, то вона міститься в ч. 1 ст. 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність» (далі – Закон № 2121-III), де визначена як інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та відносин із ним чи третім особам під час надання послуг банку [2].

Якщо звернути увагу на трактування цієї юридичної категорії вченими, то вони розглядають її ширше, у декількох аспектах. Так, Д. Гетманцев зазначає, що, по-перше, банківська таємниця – це інформація стосовно діяльності та фінансового становища клієнта, що стала відомою банку у процесі його обслуговування, а по-друге – субінститут фінансового права, що регулює суспільні відносини щодо банківської таємниці [3, с. 7].

Ю. Ващенко зауважує, що, з одного боку, це складний інститут цивільного права, який являє собою обов'язок банку зберігати в таємниці операції клієнтів від сторонніх осіб, насамперед конкурентів того чи іншого клієнта банку, операції, рахунки та вклади (депозити) своїх клієнтів і кореспондентів, а з іншого – різновид службової таємниці, тобто конфіденційна інформація щодо клієнта, яка стала відомою службовцю банку [4, с. 144].

На думку А. Сироти, який у своїй роботі дещо спростовує такі погляди, не можна однозначно стверджувати, що банківська таємниця є інститутом фінансового чи цивільного права [5, с. 12], оскільки її регулювання, окрім Закону № 2121-III, здійснюється ще й Законом України «Про інформацію», окремими статтями Цивільного кодексу (далі – ЦК) України, Цивільно-процесуального кодексу України, Господарського кодексу України, постановами Кабінету Міністрів України «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці», постановою Правління Національного банку України «Про затвердження Правил зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці» тощо. Також учений зазначає, що основними елементами цієї правової категорії є певна інформація, її зміст і правовий режим. Ми погоджуємося з тим, що така категорія є комплексним правовим явищем і, як наслідок, уважаємо за доцільне охарактеризувати її компоненти більш детально.

Так, першим елементом правової категорії «банківська таємниця» є інформація. Загальне трактування інформації, наведене у ст. 1 Закону України «Про інформацію», – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [6].

Серед основних ознак інформації, що становить банківську таємницю, можна виділити такі:

- 1) є нематеріальним благом, відображена і певним чином зафіксована на паперових або електронних носіях;
- 2) її оборотоздатність законодавчо обмежена;

- 3) за передачі інформації, що містить банківську таємницю, і юридичному закріпленні такого факту передаються і права на її використання [5, с. 12].

Другим елементом правової категорії «банківська таємниця» є її зміст. У ч. 2 ст. 60 Закону № 2121-III детально визначено, яка саме інформація становить банківську таємницю, зокрема це: відомості про банківські рахунки клієнтів, у тому числі кореспондентські рахунки банків у Національному банку України; операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди; фінансово-економічний стан клієнтів; системи охорони банку та клієнтів; інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи-клієнта, її керівників, напрями діяльності; відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація; інформація щодо звітності окремого банку, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню; коди, що використовуються банками для захисту інформації; інформація про фізичну особу, яка має намір укласти договір про споживчий кредит, отримана під час оцінки її кредитоспроможності [2]. Також сюди, на основі ч. 4 ст. 62 Закону № 2121-III, варто віднести інформацію про клієнтів іншого банку, навіть якщо їхні імена зазначені в документах, угодах і операціях клієнта.

Третім елементом правової категорії «банківська таємниця» є її правовий режим – система умов здійснення правового регулювання з метою забезпечення законних приватних і публічних інтересів. Відносини щодо інформації, яка являє собою банківську таємницю, містять елемент договірних зобов'язань між банком і клієнтом та елемент публічної необхідності в забезпеченні відкритості банківської діяльності, тому ці відносини регулюються нормами інформаційного, цивільного і фінансового права [5, с. 13].

Наступним кроком до формування правильного розуміння банківської таємниці є виділення її загальних ознак, а саме:

1. Є різновидом комерційної таємниці.
  2. Безпосередньо пов'язана з банківською діяльністю, яка може проводитися як банком, так і його філією або відділенням [7, с. 28].
  3. Не має абсолютного характеру, оскільки законом визначені підстави розкриття такої інформації.
  4. Її забезпечення може здійснюватися шляхом: обмеження кола осіб, які мають доступ до такої інформації; організації спеціального діловодства з відповідними документами; застосування технічних засобів для запобігання несанкціонованому доступу до електронних та інших носіїв інформації, застережень щодо збереження банківської таємниці й відповідальності за її розголошення в договорах і угодах між банком і клієнтом [9, с. 192].
  5. У разі завдання шляхом витоку інформації від органів, які здійснюють банківський нагляд, банку чи його клієнту збитків, вони відшкодовуються винними суб'єктами.
- Також варто звернути увагу на процедуру розкриття банківської таємниці, яка може відбуватися у двох формах – адміністративній та судовій. Що стосується першої, то вона здійснюється на вимогу компетентних осіб, зазначених у законі, безпосередньо банком і без попереднього звернення до суду, а друга – на вимогу або за рішенням суду.

Отже, проаналізувавши вищевикладене, на перший погляд здається, що нормативно-правове регулювання банківської таємниці в Україні здійснюється належним чином, немає недоліків у законодавстві і правозастосовчій діяльності в цій. Однак все не так добре, як виглядає, адже правові проблеми банківської таємниці існують.

Передусім необхідно зазначити, що проблеми правового регулювання банківської таємниці часто виникають у зв'язку з відмінностями визначення цієї юридичної категорії нормами різних галузей права. Так, якщо порівнювати дефініцію банківської таємниці у ст. 60 Закону

№ 2121-III і зміст, вкладений у неї там, та положення ЦК, зокрема п. 1 ст. 1076, який вказує, що банк гарантує таємницю банківського рахунку, операцій за рахунком і відомостей про клієнта, можна зробити висновок, що ЦК ширше визначає зміст інформації про клієнта, яка становить банківську таємницю [9]. На думку А. Сироти, це більше відповідає положенням банківського законодавства розвинених країн, але водночас ЦК залишає поза банківською таємницею інформацію про клієнтів іншого банку, зазначену в документах, угодах і операціях клієнта [5, с. 13].

Далі, якщо аналізувати суто ст. 60 Закону № 2121-III, то наявні такі недоліки:

- ч. 2 цієї статті, що містить перелік видів інформації, які є банківською таємницею, включає ширше розуміння змісту банківської таємниці, ніж те, що вкладається в наведене в ч. 1 цієї ж статті висловлювання «інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта»;

- інформація, вказана в ч. 2 цієї статті, а саме щодо системи охорони банку, звітності по окремому банку, кодів, які використовуються банками для захисту інформації, не є такою, яка становить банківську таємницю, і має службовий характер;

- режимом банківської таємниці охоплюються тільки відомості про діючих клієнтів банку, тоді як має також охоплюватись інформація про клієнтів, які припинили свої відносини з банком, як і інформація про клієнтів інших банків, з яким клієнти даного банку мають комерційні або інші відносини. Інформація про осіб, які хотіли стати клієнтами, проте за певних причин не стали ними, також має бути охоплена режимом банківської таємниці [10, с. 245].

Виходячи з цього, багато науковців, посилаючись на непридатність дефініції, створеної законодавцем, пропонують свої, більш детальні, чіткі й однозначні визначення. Як приклад можна навести сформульоване А. Сиротою твердження, що банківська таємниця – це відображена та задокументована на паперовому або електронному носіїв інформація з обмеженим законодавством доступом, яка містить будь-які відомості про клієнтів, отримані фінансовою установою у процесі безпосереднього здійснення нею своєї діяльності, таємницю яких фінансова установа зобов'язана забезпечувати з метою захисту інтересів клієнтів [5, с. 13].

На думку А. Волкової, режимом банківської таємниці можна охоплювати лише ті відомості про клієнта, які отримує банк офіційно, тобто у процесі безпосереднього здійснення своєї діяльності [11]. Отже, витребувана банком відомості мають підпадати під категорію банківської таємниці, тоді як надані за бажанням клієнта необов'язкові дані – ні.

І наостанок варто звернути увагу на низку правових проблем банківської таємниці, спричинених появою нових нормативно-правових актів, що так чи інакше впливають на неї. Так, це розбіжність між Законом № 2121-III і Законом України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 р. № 2297-VI: останній передбачає право державних органів влади на безперешкодний доступ до персональних даних та інформації, яка пов'язана з обробкою даних. Наявні суперечності також між нормами того ж Закону № 2121-III та Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних

злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 14 жовтня 2014 р. № 1702-VII. Відповідно до зазначеного Закону, суб'єкти первинного фінансового моніторингу зобов'язані на вимогу Держфінмоніторингу надавати дані, додаткову інформацію щодо фінансових операцій, що стали об'єктом фінансового моніторингу, зокрема інформацію з обмеженим доступом, такі дії не є порушенням професійної таємниці, таємниці страхування, банківської чи комерційної [12, с. 133].

Зміни, внесені до ст. 62 Закону № 2121-III, також надають право Міністерству фінансів України та членам наглядової ради державного банку отримувати будь-яку інформацію про фінансово-господарську діяльність державного банку, зокрема інформацію, що становить банківську таємницю, необхідну для здійснення моніторингу діяльності державного банку та стану виконання стратегії розвитку державного банку, що по своїй суті суперечить змісту банківської таємниці. Однак, як уважає Т. Халімон, у такій ситуації розкриття банківської таємниці доцільне, оскільки законодавець передбачає множинний контроль із боку різних контролюючих органів державного банку над ухваленням менеджментом банку рішень, що можуть призвести до фінансових труднощів фінансової установи [13, с. 169].

Отже, всі вищевказані факти підтверджують створення загрози розголошення банківської таємниці внаслідок суперечливих положень законодавчих актів. Необхідне більш жорстке законодавство про захист банківської таємниці в частині конкретизації положень Цивільного кодексу і Закону України «Про банки і банківську діяльність». Інакше вітчизняна банківська система, якій досить мало довіряють як населення, так і бізнес, узагалі втратить цю довіру.

Також проблемним аспектом правового режиму банківської таємниці у практичній діяльності банківських установ є порядок розкриття банківської таємниці, який досить складний і заслуговує бути темою окремого дослідження.

Висновки. Банківська таємниця – основа фінансово-господарської діяльності в державі. Це поняття визначено Законом України «Про банки і банківську діяльність», а також відображене у працях багатьох науковців. Однак поряд із значною кількістю досліджень і наявністю законодавчого обґрунтування банківської таємниці є низка правових проблем. Це, зокрема, різне трактування змісту категорії законодавчими актами; недосконалість дефініції категорії в основному юридичному джерелі – Законі України «Про банки і банківську діяльність», наявність спірних теоретичних питань у зв'язку із цим; формування і постійне вдосконалення законодавства про інформацію, про боротьбу з відмиванням коштів, здобутих злочинним шляхом, яке прямо чи опосередковано стосується банківської таємниці, але не узгоджується з вже існуючими положеннями щодо неї.

Отже, для виправлення наявних помилок необхідна кропітка робота законодавця щодо опрацювання та редакції правових колізій. Важливою умовою для встановлення успішного функціонування правового механізму банківської таємниці в Україні є використання позитивного світового досвіду під час його вдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Харламова С. Історико-правова характеристика інститутів комерційної та банківської таємниці. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 11. С. 59–62.
2. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III. Дата оновлення: 17 жовтня 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 15.11.2019).
3. Банківська таємниця: особливості її нормативно-правового регулювання в Україні та в законодавстві зарубіжних країн: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2003. 20 с.
4. Ващенко Ю. Банківське право : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 344 с.
5. Сирота А. Банківська таємниця як правова категорія. *Фінансове право*. 2013. № 1. С. 11–14.

6. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 28.11.2019).
7. Путренко А. Банківська таємниця: правовий аналіз. *Фінансове право*. 2011. № 3 (17). С. 26–29.
8. Ключко А., Дігтяр А. Охорона банківської таємниці в умовах євроінтеграції: нормативно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 2. С. 191–194. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2019/52.pdf (дата звернення: 02.12.2019).
9. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n14> (дата звернення: 30.11.2019).
10. Гетманцев Д., Шукліна Н. Банківське право України : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 567 с.
11. Волкова А. Проблеми правового забезпечення банківської таємниці. URL: http://www.lex-line.com.ua/?language=ru&go=full_article&id=974 (дата звернення: 20.11.2019).
12. Тімашов В., Севастьяненко О. Правове регулювання банківської таємниці. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 11. С. 130–134.
13. Халімон Т. Актуальні проблеми щодо розкриття і збереження банківської таємниці в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 1. С. 168–171.